

14. Kulynych I., Kryvec' N. Narysy z istorii' nimec'kyh kolonij v Ukraï'ni. – K.: Instytut istorii' Ukraï'ny NAN Ukraï'ny, 1995. – 272 s.

15. Keppen P. I. Ob jetnograficheskoy karte evropejskoj Rossii. – SPb., 1852.

16. Rybakov M. O. Nevidomi ta malovidomi storinky istorii' Kyjeva. – K.: Kyj, 1997. – 374 s.

Vasylchuk V. M., doctor of historical sciences, professor, professor of department of History of Ukraine and tourism, Kyiv National Linguistic University (Ukraine, Kyiv), vladimir_vasyl@ukr.net

Pages of history of Ukrainian Germans

Analyzed the economic development of life of the German settlers is represented in Ukraine. Reasons of migration of Germans are found out on Ukrainian earth. Basic directions of activity and general level of development of the German economies are analyzed. It is shown that the second half of XIX is beginning of XX of century became the period of adaptation of the German colonists to the terms of life and ménage on Ukrainian earth. Marked that, on the whole they succeeded to put right effective activity that created considerable influence on socio-economic development of Ukraine. In the field of agriculture colonists successfully combined European experience with local agricultural traditions, maximally used unique natural and climatic terms and resource potential of Ukraine. Underline, that the First World War and repressive measures of czarism against colonists inflicted considerable harm to not only their settlements but also all economy on Ukraine.

Keywords: the German settlers, colonists, agriculture, foreign colonization are agrarian relations, national question, repressions.

* * *

УДК 94(477)«1920»

Кульчицька І. В.,
студентка, факультет історичної освіти,
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
elementarry@gmail.com

ПРОПАГАНДИСТСЬКІ МЕТОДИ БОРотьБИ БІЛЬШОВИКІВ З РЕЛІГІЙНИМ СВІТОГЛЯДОМ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ (20–і РР. ХХ СТ.)

На прикладі пропагандистської складової антирелігійної боротьби радянської влади з християнським світоглядом німецького, польського та їдудайського населення України розглядаються несилові методи реалізації політичної програми більшовиків у сфері державно-етноконфесійних відносин протягом 1920-х рр. Охарактеризовано заходи влади (антирелігійні марші, театралізовані судові засідання, виступи агітаторів), що були спрямовані на атеїзацію поліетнічного населення УСРР. Визначено фактори від яких залежав рівень їх успішності.

Ключові слова: антирелігійна пропаганда, національна меншина, більшовицька політика.

Оскільки проблеми національних меншин, зокрема, їх мирне співіснування з титульним етносом, не тільки не втратили своєї ваги, а й посідають одне з головних місць у політиці провідних країн світу, то будь-який досвід – позитивний чи то негативний – із розв'язання національного питання в сьгоднішніх умовах є надзвичайно корисним. Наразі необхідним є дослідження етнокультурної специфіки народів, що проживають на території України. В цьому контексті актуальним є вивчення радянського періоду української державності, зокрема, політики більшовиків у сфері антирелігійної пропаганди упродовж 1920–х років.

Метою даного дослідження є аналіз методів та розгляд заходів радянської влади у напрямку атеїзації етноспільнот України упродовж 1920–х років.

РКП(б) з самого початку перебування при владі не могла задовольнити ухвалена політика декларованого відокремлення церкви від держави та школи від церкви. На VIII з'їзді більшовиків 1919 р. до програми партії було додано ще один важливий пункт, у якому зазначалося, що справжній комуніст повинен

відстоювати непримиренну позицію відносно будь-яких проявів релігії. Комуністична партія прагнула організувати найширшу антирелігійну пропаганду. Керувати пропагандистською роботою було доручено агітаційно-пропагандистським відділам, організованим при партійних комітетах усіх рівнів. Тридцять першого жовтня 1920 р. такий відділ було створено при ЦК КП(б)У, його завідувачем став М. Попов [16, с. 129–130].

Із самого початку антирелігійну більшовицьку пропаганду було спрямовано на створення негативного образу священнослужителя – «дармоїда і контрреволюціонера». Однак, ці агресивні методи боротьби досить часто викликали не відвернення населення від віри і церкви, а зворотну реакцію співчуття і підтримки зневажаного владою духовенства та, відповідно, – антибільшовицькі настрої [15, с. 229]. У зв'язку з цим академік С. Єфремов зауважував: «Напевне можна сказати, що антирелігійна пропаганда в тих формах, у яких провадиться, досягає протилежних наслідків, викликаючи скрізь, насамперед, обурення проти некультурності пропагаторів» [7, с. 53].

У сфері антирелігійної політики комуністи відчували потребу врахувати зв'язок між релігійною та національною належностями. Тому на одному з пленумів ЦК РКП(б) 1921 р. було вирішено не лише позбутися вузького спрямування антирелігійної агітації, що мала на меті дискредитацію певного культу, але й уникати всього, що надавало б привід представникам будь-якої національності думати, що партія переслідує людей за їх релігійні вподобання. Підкреслювалося, що РКП(б) вела боротьбу не з окремими конфесіями, а з релігійним світоглядом як таким [1, с. 56].

На XII з'їзді РКП(б) навесні 1923 р. в Москві влада визнала відсталість агітаційно-пропагандистської роботи серед національностей, для яких російська мова була не рідною. Крім нестачі коштів, великим гальмом у роботі була відсутність належно підготованих працівників, не досить уважне ставлення до роботи серед національних меншин з боку деяких парторганізацій. До того ж, засвоєнню атеїстичної ідеології, на думку більшовиків, заважала недостатня класова диференціація етноспільнот та незначна кількість серед них індустріального пролетаріату [2, с. 118].

Тисяча дев'яносто двадцять третього року після остаточного налагодження економічних відносин в Україні войовничість більшовиків-атеїстів у порівнянні з 1921 р. ще більше послабилася [1, с. 63]. На думку працівників агітаційно-пропагандистського відділу КП(б)У, методи покладеної на гуртки безбожників антирелігійної роботи потребували пом'якшення [19, арк. 5]. Одночасно у стінгазетах, що створювалися на замовлення цього ж відділу, пропонувалося виділити місце для матеріалів, пов'язаних із боротьбою проти «релігійних забобонів» [19, арк. 174]. Священників, які виявляли стійкість і не піддавалися на провокації, продовжували дискредитувати в очах пастви, поширюючи інформація компрометуючого характеру, оскільки партійним комітетам приписувалося «викривати, розвінчувати і таврувати» польських та єврейських клерикалів, «боротися за повне припинення їх впливу на маси» [8, с. 5].

Повертаючись до початку 1920–х рр., маємо сказати, що цього часу головне вістря більшовицької

антирелігійної пропаганди було спрямовано не лише на православних віруючих, але й на єврейське населення. У квітні 1922 р. в Прилуках відбувся театралізований «суд над хедером», який тривав чотири дні. Процес викликав неабияку цікавість у всіх прошарків населення. Щоб відвідати дійство, необхідно було витратити певні кошти. Якщо факт купівлі додаткових 200 квитків учнями трудової школи можна трактувати як примусовий захід, то факт вилучення квитків на суму в 150 тис. крб. скупниками з метою їх повторної реалізації говорить про непідробний інтерес публіки. Тоді ж відбувся подібний суд у Пирятині, що, як і у попередньому випадку, проводився рідною для євреїв мовою [19, арк. 23].

Влада звинувачувала духовенство «всіх мастей та національностей» у тому, що воно, використовуючи такі «ударні кампанії», як Паска та Різдво, підпорядковує релігійному впливу населення. Через це в дні релігійних свят більшовики пропонували місцевим органам влади проводити антирелігійні заходи [5, с. 64].

У вересні 1922 р. працівники єврейської секції Одеського губернського комітету КП(б)У організували в місті кілька заходів антирелігійного спрямування. У зв'язку з іудейськими святами в клубі імені Рози Люксембург на взуттєвій фабриці та серед транспортників Одеси було прочитано доповіді антирелігійного змісту. На свято Судного дня місцева влада влаштувала показовий «суд над Судним днем», який відвідало 800 робітників. Тоді ж у місті відбулася й антирелігійна демонстрація. У пропагандистській ході взяло участь кілька тисяч єврейських робітників, а також сотні дітей із профшкіл та інтернатів [18, арк. 95–96]. Тисяча дев'яносто двадцять п'ятого року під час одного з іудейських свят серед єврейського населення Луганської округи було розповсюджено антирелігійні листівки [22, арк. 76].

Комуністи й надалі не припиняли відпрацьовану практику влаштування альтернативних релігійним святам дійств. Тисяча дев'яносто двадцять дев'ятого року, згідно з планами єврейських секцій окружних комітетів КП(б)У, було організовано грандіозну антипасхальну кампанію. Заходи Запорізького окружного комітету з цього приводу виявилися найрізноманітнішими. Педагогічна рада єврейської трудової школи спеціально розглянула на своєму засіданні питання «Про проведення антипасхальної кампанії»: в день єврейської Паски було показано вистави антирелігійної спрямованості, в кінці кампанії відбулася демонстрація «з закликами та плакатами», а потім у залі індустріального технікуму з антирелігійними доповідями виступали єврейські письменники, які приїхали спеціально для цього з Харкова [13, с. 74]. Протягом цього року неодноразово організовувалися масові антиіудейські демонстрації та карнавали. У Сталіно в подібних заходах взяло участь до 9 тис. чол. У Києві відбулася демонстрація, на яку прийшло 10 тис. школярів. Учасники мітингів, що охопили Зінов'ївськ, Артемівськ, Кременчук, Одесу, Миколаїв, вимагали закриття «гнізд релігійного дурману» – синагог. У Кам'янець-Подільську кілька артилей з єврейським складом робітників «уклали умову» про працю під час свят у порядку соціалістичного змагання. За версією більшовиків, клерикали, почуваючи своє безсилля,

намагалися оббредати учасників потужної антирелігійної кампанії. У Крюкові рабини втішали віруючих тим, що «скоро прийдуть китайці, а за ними західноєвропейські держави і вони наведуть порядок» [4, с. 59].

Ще напередодні революції серед єврейського населення неозброєним оком помічався низький рівень релігійності. Саме тому, незважаючи на певний примус до участі в антирелігійних дійствах, усе ж знаходилося широке коло охочих відвідати їх добровільно.

Антирелігійна пропаганда серед національних меншин мала виявляти антирадянську спрямованість церковних організацій та перешкоджати їх єдності. Причому зміст та методи атеїстичної діяльності мали бути чітко продуманими, оскільки етнічне населення сприймало спроби зазіхання на авторитет релігії як національну образу [22, арк. 166]. Так, на відміну від єврейських робітників, яких у більшості випадків уже було позбавлено релігійного світогляду, проведення антирелігійної пропаганди серед поляків, особливо на прикордонних із Польщею територіях, відзначалося поміркованим характером [2, с. 127]. Щоб налагодити належний рівень проведення антирелігійної пропаганди серед національних меншин, радянська влада розуміла необхідність вивчення релігійного життя, залучення до роботи вчителів та природознавців, а також потребу в належній підготовці агітаторів [22, арк. 166]. Неабияке враження, на думку організаторів антирелігійних заходів, справляли ті лектори, які були колишніми священиками. Тисяча дев'яносто двадцять сьомого року прескурівський католицький ксьондз Перкович, який тільки-но зрікся духовного сану, роз'їжджав західними округами УСРР з метою антирелігійної пропаганди серед польського населення [24, арк. 5]. Лише 1927 р. за його участі відбулося 57 таких виступів у 52 населених пунктах, за 1928 р. розстрига виступив перед публікою понад 60 разів [14, с. 108].

Із серйозними труднощами зіткнулася радянська влада під час проведення атеїстичної роботи серед польського населення на півдні України. Спроба створити антирелігійні гуртки при польському клубі в Миколаєві провалилася. З жовтня 1925 р. по липень 1926 р. тут було прочитано польською мовою всього дві доповіді про походження релігії та три лекції, присвячені виникненню життя на Землі, які відвідали лише кілька десятків поляків. Не виявилася ефективною войовнича атеїстична пропаганда більшовиків і в польських селах. Нерідко вона викликала зворотну реакцію. Так, у селі Іваницьке на Миколаївщині внаслідок його віддаленості від костюлу протягом майже трьох років не було помічено жодних спроб щодо хрещення польських дітей. І лише після відвідин села завідуючим польського бюро Ржепинським та проведення ним антирелігійних лекцій і бесід розлючені батьки, тільки-но в селі з'явився німець-ксьондз, негайно охрестили дітей [11, с. 295].

Протягом 1924 р. найкращі результати антирелігійної роботи серед населення Донбасу було отримано в Маріупільській окрузі. Але це не стосувалося німців округи, її ефективність серед населення колоній зводилася до мінімуму. Лише в одному з німецьких поселень регіону проведення лекції на тему «Чи існував Христос?» виявилася успішним. Серед головних причин невдачі кампанії виділялися такі: замкнутий спосіб

життя німецької громади, значний авторитет пастирів, високий рівень заможності колоністів, а також незнання агітаторами німецької мови [21, арк. 13].

Інформація про незначні результати антирелігійної пропаганди серед німецького населення України внаслідок відсутності належно підготованих агітаторів змусила ЦБ німецької секції КП(б)У 1925 р. відмовитися від наступальної атеїстичної роботи в німецьких поселеннях. У резолюції пленуму вказувалося: «Відкрита антирелігійна пропаганда лише скріплює релігійний фанатизм серед колоністів» [23, арк. 189].

Отож, незважаючи на стратегічні кроки, які намагалися здійснити більшовики у напрямку антирелігійної пропаганди, її вплив на польське та німецьке населення виявився мінімальним.

Відсутність широкої підтримки антирелігійних більшовицьких гасел серед населення послугувала причиною заснування осередків непартійних і недержавних організацій, на які можна було б покластися в ході реалізації політичних заходів. У квітні 1925 р. в Москві було проголошено створення «добровільної громадської організації» Спілки безвірників (СБ). Аналогічну структуру більшовики змушені були створювати й в Україні. В листопаді 1926 р. ЦК КП(б)У в листі до окружних партійних комітетів уже радив посилити атеїстичну пропаганду через створення мережі осередків СБ. наприкінці 1926 р. ініціативна група на чолі з Д. Ігнатюком утворила Тимчасову Всеукраїнську раду СБ [9, с. 205].

Тисяча дев'ятого двадцять восьмого року Всеукраїнська рада СБ ухвалила «Положення про національні секції при Радах Спілок безвірників», основною метою яких стало «розгортання та поглиблення антирелігійної роботи серед нацменшин». Головні завдання цих секцій було сформульовано таким чином: «Національні секції рад СБ керують антирелігійною пропагандою серед населення національних меншин, підготовлюють кадри пропагандистів-антирелігійників з робітників та селян кожної національності, притягують до безпосереднього проведення антирелігійної пропаганди культспівробітників – радянську передову інтелігенцію, вчителів, учнів та інші культури».

Тисяча дев'ятого двадцять дев'ятого року було створено польську національну секцію СБ, а 20 листопада в Мархлевську відбулася її перша установча конференція [17, с. 313]. Першого січня 1928 р. на території України серед німецького населення діяло лише одне антирелігійне об'єднання «Роза Люксембург». А вже на середину 1929 р. тільки в прикордонних населених пунктах Волині функціонувало десять осередків СБ, які формувало 220 осіб, 80% із яких були німцями. Однак, у німецьких національних районах УСРР секції атеїстів-безбожників було створено лише на початку 1930-х рр. [12, с. 218].

Діяльність СБ мала певні результати. Протягом 1928 р. організація сприяла виходу німецького антирелігійного журналу «Нейланд» та розповсюдженню брошур атеїстичного змісту єврейською і польською мовами. Залучаючи до участі в заходах антирелігійної спрямованості письменників, члени спілки підтримали й кампанію з дискредитації іудаїзму [6, с. 115]. Проте, в переважній більшості випадків антирелігійна робота серед національного населення під егідою СБ не набула

системного характеру через недостатню організованість її відділів на місцях [3, с. 33].

Як протидія активності віруючих, антирелігійний рух, керований партією та урядом, мав на меті нейтралізацію впливу національно-релігійних осередків. При цьому керівництво намагалось врахувати особливості релігійних рухів і протиставити їм свою позицію. Антирелігійна боротьба зазнавала політичних коливань, що відобразилося на її темпах та формах. Проте, в кінцевому результаті уніфікаційні заходи влади, пройшовши етап урахування національних особливостей, повернулися в русло централізму та жорсткого обмеження [10, с. 811].

Усупереч розгорнутій більшовиками політиці антирелігійної пропаганди, відносини влади з релігійними громадами протягом більшої частини 1920-х рр. формувалися в іншій площині. Із впровадженням в Україні «нової економічної політики», яка лібералізувала не лише економічну сферу, але й дала поштовх аналогічним процесам у суспільно-політичному житті країни, відбулося поступове пом'якшення взаємин держави з релігійними структурами.

Список використаних джерел

1. О религии и церкви. Сборник высказываний классиков марксизма-ленинизма, документов КПСС и Советского государства. – М.: Политиздат, 1977. – 144 с.
2. Про релігію і атеїзм. (Збірник документів і матеріалів). – К., 1973. – 260 с.
3. Антирелигиозная работа среди национальностей // Антирелигиозник. – 1933. – №3. – С.32–35.
4. Антирелігійний рух серед трудящих євреїв // Безвірник. – 1929. – №23–24. – С.58–59.
5. Тобенгауз Ю. Антирелігійна агітація і пропаганда / Ю. Тобенгауз // Безвірник. – 1928. – №2. – С.61–66.
6. Постанови поширеного пленуму всеукраїнської ради спілок безвірників 16–19 травня 1929 р. // Безвірник. – 1929. – №11–12. – С.111–128.
7. Єфремов С. О. Щоденники. 1923–1929 / С. О. Єфремов; упоряд. О. С. Путро [та ін.]. – К.: ЗАТ газета «Рада», 1997. – 834 с.
8. Єленський В. Є. Державно-церковні взаємини на Україні (1917–1990) / В. Є. Єленський. – К.: Либідь, 1991. – 72 с.
9. Ігнатуша О. М. Інституційний розкол православної церкви в Україні: генеза і характер (XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.) / О. М. Ігнатуша. – Запоріжжя: Поліграф, 2004. – 440 с.
10. Ігнатуша О. М. Особливості антицерковної боротьби на Півдні України у 20–30-х рр. XX ст. / О. М. Ігнатуша // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. – Книга I. – Л.: «Логос», 2009. – С.806–812.
11. Котляр Ю. Польське населення півдня України в добу нової економічної політики / Юрій Котляр // Поляки на півдні України: історія та сьогодення. У 2 т. – Т.1. – Жешов; Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – С.290–298.
12. Лиценбергер О. А. Римско-католическа Церковь в России: история и правовое положение / О. А. Лиценбергер. – Саратов: Поволжская Академия государственной службы, 2001. – 384 с.
13. Орлянский В. С. Материалы к истории еврейской общины Александровска (Запорожье) / Вып.3. 1921 – июнь 1941 г. / В. С. Орлянский. – Запорожье: «ЭГТА-ПРЕСС», 1999. – 102 с.
14. Рубльова (Ковалець) Н. С. Євген Перкович: силует римо-католицького священика на тлі державного атеїзму / Наталя Степанівна Рубльова // Український історичний журнал. – 1996. – №6. – С.101–114.
15. Рубльова Н. С. Невідома ділянка «антирелігійного фронту»: боротьба владних структур УСРР проти Римо-католицької церкви, 1920-і роки / Наталя Степанівна Рубльова // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – №1/2. – С.228–240.
16. Фесенко А. М. Організаційне оформлення радянських органів антирелігійної пропаганди в Донбасі / А. М. Фесенко // Наука. Релігія. Суспільство. – 2010. – №3. – С.129–134.

17. Iwanow M. Polacy w związku radzieck im wlatach 1921–1939 / M. Iwanow. – Wrocław, Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego, 1990. – 426 s.

18. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.2. – Спр.1534. – 105 арк.

19. Там само. – Спр.1536. – 91 арк.

20. Там само. – Спр.1839. – 184 арк.

21. Там само. – Спр.1845. – 49 арк.

22. Там само. – Спр.2006. – 204 арк.

23. Там само. – Спр.2019. – 267 арк.

24. Там само. – Спр.2494. – 27 арк.

References

1. O religii i cerkvi. Spornik vyskazyvanij klassikov marksizma-leninizma, dokumentov KPSS i Sovetskogo gosudarstva. – M.: Politizdat, 1977. – 144 s.

2. Pro religiju i ateizm. (Zbirnyk dokumentiv i materialiv). – K., 1973. – 260 s.

3. Antireligioznaja rabota sredi nacional'nostej // Antireligioznik. – 1933. – №3. – S.32–35.

4. Antyreligijnyj ruh sered trudjashhyh jevrei'v // Bezvirnyk. – 1929. – №23–24. – S.58–59.

5. Tobengauz Ju. Antyreligijna agitacija i propaganda / Ju. Tobengauz // Bezvirnyk. – 1928. – №2. – S.61–66.

6. Postanovy poshyrenogo plenumu vseukrai'ns'koi' rady spilok bezvirnykiv 16–19 travnja 1929 r. // Bezvirnyk. – 1929. – №11–12. – S.111–128.

7. Jefremov S. O. Shhodennyky. 1923–1929 / S. O. Jefremov; uporiad. O. S. Putro [ta in.]. – K.: ZAT gazeta «Rada», 1997. – 834 s.

8. Jelens'kyj V. Je. Derzhavno–cerkovni vzajemny na Ukrai'ni (1917–1990) / V. Je. Jelens'kyj. – K.: Lybid', 1991. – 72 s.

9. Ignatusha O. M. Instytucijnyj rozkol pravoslavnoi' cerkvy v Ukrai'ni: g'enezis i charakter (XIX st. – 30–ti rr. XX st.) / O. M. Ignatusha. – Zaporizhzhja: Poligraf, 2004. – 440 s.

10. Ignatusha O. M. Osoblyvosti antycerkovnoi' borot'by na Pivdni Ukrai'ny u 20–30–h rr. XX st. / O. M. Ignatusha // Istorija religij v Ukrai'ni: naukovyj shhorichnyk. – Knyga I. – L.: «Logos», 2009. – S.806–812.

11. Kotljars'kyj Ju. Pol's'ke naselennja pivdnja Ukrai'ny v dobu novoi' ekonomichnoi' polityky / Jurij Kotljars'kyj // Poljaky na pivdni Ukrai'ny: istorija ta s'ogodennja. U 2 t. – T.1. – Zheshov; Kyi'v; Mykolaj'v: Vyd-vo MDGU im. P. Mogyly, 2008. – S.290–298.

12. Licenberger O. A. Rimsko–katolicheska Cerkov' v Rossii: istorija i pravovoe položenie / O. A. Licenberger. – Saratov: Povolzhskaja Akademiya gosudarstvennoj sluzhby, 2001. – 384 s.

13. Orljanskij V. S. Materialy k istorii evrejskoj obshhiny Aleksandrovska (Zaporozh'e) / Vyp.3. 1921 – ijun' 1941 g. / V. S. Orljansk'kyj. – Zaporozh'e: «JeTTA–PRESS», 1999. – 102 s.

14. Rubl'ova (Kovalec') N. S. Jevgen Perkovych: syluet rymo–katolyc'kogo svjashhennyka na tli derzhavnogo ateizm' / Natalja Stepanivna Rubl'ova // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 1996. – №6. – S.101–114.

15. Rubl'ova N. S. Nevidoma diljanka «antyreligijnogo frontu»: borot'ba vladnyh struktur USRR proty Rymo–katolyc'koi' cerkvy, 1920–i roky / Natalja Stepanivna Rubl'ova // Z arhiviv VUChK–GPU–NKVD–KGB. – 1998. – №1/2. – S.228–240.

16. Fesenko A. M. Organizacijne oformlennja radjans'kyh organiv antyreligijnoi' propagandy v Donbasi / A. M. Fesenko // Nauka. Religija. Suspil'stvo. – 2010. – №3. – S.129–134.

17. Iwanow M. Polacy w związku radzieck im wlatach 1921–1939 / M. Iwanow. – Wrocław, Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego, 1990. – 426 s.

18. CDAGO Ukrai'ny. – F.1. – Оп.2. – Спр.1534. – 105 арк.

19. Там само. – Спр.1536. – 91 арк.

20. Там само. – Спр.1839. – 184 арк.

21. Там само. – Спр.1845. – 49 арк.

22. Там само. – Спр.2006. – 204 арк.

23. Там само. – Спр.2019. – 267 арк.

24. Там само. – Спр.2494. – 27 арк.

Kulchitska I. V., student, Historical Education Department, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), elementarry@gmail.com

Promotional methods of struggle of the Bolsheviks against religious ideology of national minorities of Ukraine in the 1920–ies

For example, outreach component of the anti-religious struggle against the Soviet government with the Christian worldview of German, Polish and Judaism, the Jewish population of Ukraine are considered non-force methods of implementing

the political program of the Bolsheviks in the field of public–ethnic and confessional relations in the 1920s. There are characteristics of government measures (anti-religious marches, theatrical hearings, speeches of agitators), which were aimed at atheisation multi-ethnic population of the Ukrainian SSR. The factors on which depended on their level of success.

Keywords: anti-religious propaganda, national minority, the Bolshevik policy.

* * *

УДК 731.43:94(4)«192/199»

Кубанов Н. Ю.,

магистр, аспирант кафедры всемирной истории, Харьковский национальный педагогический университет им. Г. С. Сковороды (Украина, Харьков), Kubanov-ww@mail.ru

СОВЕТСКОЕ КИНОСТРОИТЕЛЬСТВО В 1917–1924 ГГ. КАК ИНСТРУМЕНТ ПРОПАГАНДЫ БОЛЬШЕВИСТСКОЙ ИДЕОЛОГИИ

Рассматривается проблема зарождения и становления советского кинематографа в русле его использования как мощного средства пропаганды официальной идеологии. На примерах высказываний авторитетных деятелей партии большевиков, постановлений съездов РКП(б), периодических изданий и т.д. показано крайне серьезное отношение Наркомпроса к вопросу национального кинематографического строительства.

В работе автором были использованы общенаучные и специально-исторические методы исследования.

В процессе исследования выявлены: политико-идеологические, а также экономические причины, из-за которых после Октябрьского переворота 1917 г. произошла быстрая национализация в области кинематографа; особенности всесторонней поддержки государством собственного кинопроизводства и его конкурентную борьбу с оставшимися «частными контролами» отечественной киноиндустрии; ментальный эффект идеологически ориентированного кино, производимый на широкие слои населения в республиках СССР.

Ключевые слова: кинематограф, СССР, идеология, пропаганда, менталитет, большевики, Наркомпрос, кинематографическое строительство, социальные массы, государственное кино.

(статья друкється мовою оригіналу)

«...Вы должны твердо помнить, что из всех искусств для нас важнейшим является кино», – так в 1922 г., беседуя с первым наркомом просвещения РСФСР А. В. Луначарским, говорил вождь мирового пролетариата В. И. Ленин на заре становления, как самого Советского государства, так и отечественного кинематографа [1, с. 579]. Действительно, роль кинопроката как инструмента идеологического воздействия на массы трудно переоценить, особенно в то время, когда о домашнем теледосуге не могли даже мечтать, учитывая тот факт, что даже на 1960 г. один телевизор в советской семье был редким исключением из общего правила [2, с. 142].

Кино – это визуальное искусство, поэтому оно очень хорошо умеет показывать визуальную иллюзию [3, с. 131]. Соответственно более глубокое исследование истинных причин широкого развития и финансирования советским правительством данного направления культуры является сейчас актуальным для историков, интересующихся проблемой внедрения государственной идеологии в широкие массы населения.

В числе научных работ, касающихся данной проблематики, можно выделить следующие. Монография С. К. Братолобова «На заре советской кинематографии. Из истории киноорганизаций Петрограда–Ленинграда 1918–1925 годов» [14] посвящена истории киноорганизаций «северной столицы» в первые годы после Октябрьского переворота. Большой фактографический материал представлен в 4–х-томном исследовании